

УДК 595.764.1

О. М. Кравченко – вчитель загальноосвітньої школи
I–III ступенів, с. Піща, Шацький район, Волинська область;
С. О. Кравченко – вчитель загальноосвітньої школи
I–III ступенів, с. Піща, Шацький район, Волинська область

Скарабеодні жуки (Coleoptera, Scarabaeoidea) Шацького національного природного парку та прилеглих територій

Роботу виконано в Піщанській ЗОШ I–III ступенів

На території Шацького національного природного парку виявлено 40 видів пластинчастовусих жуків із 25 родів і 4 родин. Наведено анотований список. Виділено три трофічні групи: копрофаги – 19 видів, фітофаги – 19 видів, сапрофаги, кератофаги – 1 вид.

Ключові слова: пластинчастовусі жуки, фауна, трофічні групи, поширення.

Кравченко А. М., Кравченко С. А. Скарабеодные жуки (Coleoptera, Scarabaeoidea) Шацкого национального природного парка и сопредельных территорий. На территории Шацкого национального природного парка установлено 40 видов пластинчатоусых жуков 25 родов и 4 семейств. Приведен аннотированный список. Выделено три трофические группы: копрофаги – 19 видов, фитофаги – 19 видов, сапрофаги, кератофаги – 1 вид.

Ключевые слова: пластинчатоусые жуки, фауна, трофические группы, распространение.

Kravchenko O., Kravchenko S. The Study of Some Beetles (Coleoptera and Scarabaeoidea) of the Shats'k National Nature Park and its Neighbouring Territories. The articles gives the data about the 40 species of the lamellate antenna beetles that belong to 25 genera and 4 families and suggests an annotation list. It points out the constituent parts of the 3 trophic groups: coprophagus – 19 species, phytophagus – 19 species, saprophagus and keratophagus – 1 species.

Key words: lamellate antenna beetles, trophic groups, locality.

Постановка наукової проблеми та її значення. Під час вивчення видового складу родин твердокрилих на території ШНПП особливої уваги заслуговує надродина Scarabaeoidea, представники якої мають велике наукове і практичне значення. Серед листовусих є багато шкідників сільськогосподарських та лісових культур, також відома важлива роль видів-копрофагів у мінералізації органічної маси. Окремі види гнойовиків є проміжними господарями гельмінтів.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Фауну пластинчастовусих вивчав С. І. Медведєв (1949, 1951, 1952, 1960, 1964), згідно з дослідженнями якого фауну України представляє 250 видів пластинчастовусих жуків. За Е. М. Савченко (1938), фауну листовусих репрезентують 204 види, з яких п'ять належать до родини Lucanidae, а решта – до родини Scarabeidae. Загалом же дослідник відзначає дуже бідну й одноманітну фауну пластинчастовусих польського району. Згідно з новим

дослідженням (Мартинов, 1997), на території України зареєстровано 259 видів надродина Scarabaeoidea, які належать до семи родин: Lucanidae – 8 видів, Trogidae – 5, Glaresidae – 1, Geotrupidae – 10, Ochodacidae – 3, Glaphyridae – 2, Scarabaeidae – 230.

Формулювання мети та завдань статті. Фауна й екологічні особливості скарабеїдних жуків ШНПП, який розташований у межах Західного Полісся, були донині недостатньо вивченими. Саме тому автори поставили за мету дослідити видовий склад пластинчатовусих жуків на його території та висвітлити їх значення в біогеоценозах.

Матеріали і методи. В основу цієї наукової розвідки покладено матеріал, який зібрано у 1977–2008 рр. Проведення і стаціонарних досліджень, і маршрутних обстежень території парку використовували різні способи збору жуків: пастки Барбера з приманкою, ручну вибірку із ґрунту та місць живлення, промивання у воді, косіння стандартним сачком. Загалом зібрано близько 3 000 екземплярів скарабеїдних жуків. Після опрацювання матеріалу на території ШНПП виявлено 40 видів пластинчатовусих жуків із 25 родів, 4 родин.

За відсотковим відношенням знайдених екземплярів пластинчатовусих жуків до загальної кількості всіх твердокрилих у зборах, можна виділити п'ять груп: поодинокі знахідки – <1 %; рідкісні – 2–5 %; звичайні – 6–10 %; чисельні – 11–20 %; масові – >20 %. Під час складання анованого списку використано роботи вчених (Савченко, 1938; Вовк, 2000; Кабаков, 2006).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Анований список листовусих жуків, знайдених на території ШНПП

Родина **Lucanidae Latreille, 1806** – Гребінчастовусі.

Підродина **Lucaninae** – Рогачі.

Рід **Platycerus O. F. Mueller, 1764.**

1. *Platycerus caraboides* (Linnaeus, 1758) – Рогач синій.

Поширення. Європейсько-сибірський вид. Мезофіл. На всій території парку. Заселяє асоціації граба, дуба й інших листяних порід Личинка – сапрофаг. Розвиток проходить в гниючих коріннях, гнилих пнях, колодах. Генерація – до 6 років. Імаго – хілофаг. Рідкісний. Активний із червня до липня.

Рід **Dorcus MacLeay, 1819** – Оленик.

2. *Dorcus parallelipedus* (Linnaeus, 1758) – Оленик звичайний.

Поширення. Північно-Західна Африка, Європа, Крим, Кавказ. Мезофіл. На всій території парку. Личинка – сапрофаг. Розвиток проходить у трухлявих пнях листяних дерев. Імаго – хілофаг. Звичайний. Активний з травня до серпня.

Родина **Trogidae MacLeay, 1819** – Трокси.

Рід **Trox Fabricius, 1775.**

3. *Trox sabulosus sabulosus* (Linnaeus, 1758).

Поширення. Транспалеаркт. Мезофіл. Мешкає в лісових дубово-грабово-соснових формаціях на всій території парку. Імаго й личинки – кератофаги, живляться сухими рештками трупів тварин, пір'ям, вовною та на сухому посліді хижих птахів. Рідкісний, трапляється з травня до жовтня.

Родина **Geotrupidae Latreille, 1802** – Жуки-землекопи.

Підродина **Geotrupinae.**

Рід **Geotrupes Latreille, 1796** – Землекоп.

4. *Geotrupes stercorarius* (Linnaeus, 1758) – Гнойовик звичайний.

Поширення. Північна та Центральна Європа. Мезофіл. На всій території парку. Жуки й личинки – копрофаги. Личинки живляться гнойовими запасами, які для них заготовляють дорослі жуки в норах під гнойовими купами. Жуки активні в сутінкову пору доби. Чисельний. Активний з квітня до жовтня.

5. *Geotrupes (Anophlotrupes) stercorosus* (Hartmann J Scriba, 1791) – Гнойовик лісовий.

Поширення. Європа, Західний Сибір. Мезофіл. Жуки й личинки – копрофаги. Для імаго характерне факультативне живлення – сапрофагія, міцетофагія, некрофагія. Переважно в лісових біотопах. Масовий. Активний із квітня до жовтня.

Родина **Scarabaeidae Latreille, 1802** – Пластинчатовусі.

Підродина **Aphodiinae Leach, 1815** – Гнойовики.

Рід **Aphodius Illiger, 1798** – Гнойовичок.

6. *Aphodius (Teuchestes) fossor* (Linnaeus, 1758) – Гнойовичок-копач.

Поширення. Європейсько-сибірський вид. Мезофіл. Жуки й личинки – копрофаги. Трапляється на всій території парку. Жуки активні в денний час. Масовий. Активний із квітня до серпня.

7. *Aphodius (s. str.) fimetarius* (Linnaeus, 1758) – Гнойовичок звичайний.

Поширення. Європейсько-сибірський вид. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Трапляється на всій території парку, де випасається худоба. Активний у денний час. Найбільша кількість у вересні. Масовий. Активний із квітня до жовтня.

8. *Aphodius (Chilothorax) distinctus* (Muller, 1776).

Поширення. Європа, Мала та Середня Азія. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Для імаго властиве факультативне живлення як сапрофагія, міцетофагія. Заселяє лучні біотоми парку. Жуки активні в денний час навесні й улітку – в сутінковий час. Масовий. Активний із квітня до жовтня.

9. *Aphodius (Eupleurus) subterraneus* (Linnaeus, 1758).

Поширення. Транспалеаркт. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Факультативне живлення імаго – міцетофагія. Зустрічається на всій території парку. Масовий. Жуки активні у нічний час, із травня до серпня.

10. *Aphodius (Otophorus) haemorrhoidalis* (Linnaeus, 1758).

Поширення. Транспалеаркт. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Для імаго характерне факультативне живлення – міцетофагія. Трапляється на всій території парку, де випасається худоба. Чисельний. Жуки активні в денний час із травня до жовтня.

11. *Aphodius (Melinopterus) prodromus* (Braham, 1790).

Поширення. Європейсько-сибірський вид. Мезофіл. Жуки й личинки – копрофаги. Для імаго характерне факультативне живлення – міцетофагія, некрофагія. Трапляється на всій території парку. Масовий. Жуки активні в денний час, із квітня до жовтня, а пік активності припадає на весну й осінь.

12. *Aphodius (Colobopterus) erraticus* (Linnaeus, 1758) – Гнойовик мандрівний.

Поширення. Транспалеаркт. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Для імаго характерне факультативне живлення – некрофагія. Трапляється на всій території парку. Жуки активні в денний час із квітня до жовтня.

Рід *Oxyomus* Dejean, 1833.

13. *Oxyomus sylvestris* (Scopoli, 1763).

Поширення. Європа, Крим, Кавказ, Мала та Середня Азія. Мезофіл. Жуки й личинки – сапрофаги, копрофаги. Для імаго характерне факультативне живлення – міцетофагія, некрофагія. Заселяє відкриті ділянки парку, де випасається худоба. Чисельний. Активний із квітня до серпня.

Підродина *Coprinae*.

Рід *Copris* Geoffroy, 1762 – Копр.

14. *Copris lunaris* (Linnaeus, 1758) – Копр місячний.

Поширення. Середземноморсько-європейський. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Для імаго характерне факультативне живлення – кератофагія, некрофагія. На території парку заселяє луки та лісові галявини. Активний у сутінковий і нічний час. Чисельний. Активний із квітня до вересня.

Рід *Onthophagus* Latreille, 1802 – Калоїд.

15. *Onthophagus (s. str.) taurus* (Schreber, 1759) – Калоїд-бик.

Поширення. Середземноморський вид. Ксерофіл. Жуки й личинки – копрофаги. Для імаго характерне факультативне живлення – сапрофагія. На території парку заселяє відкриті ділянки в місцях випасу худоби. Звичайний. Активний із травня до вересня.

16. *Onthophagus (Palaeonthophagus) nuchicornis* (Linnaeus, 1758) – Калоїд-короткорогий.

Поширення. Європейсько-середземноморський вид. Мезофіл. Жуки й личинки – копрофаги. Факультативне живлення імаго – некрофагія. Трапляється по всій території парку, де випасається худоба. Чисельний. Жуки активні в денний час із квітня до серпня.

17. *Onthophagus (Palaeonthophagus) vacca* (Linnaeus, 1767) – Калоїд-корова.

Поширення. Європейсько-середземноморський вид. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги, також характерна для них некрофагія. Заселяє відкриті ділянки парку, де випасається худоба. Рідкісний. Активний з травня до вересня.

18. *Onthophagus (Palaeonthophagus) fracticornis* (Preyessler, 1790) – Калоїд слаборогий.

Поширення. Європа, Кавказ, Передня Азія, Північна Африка. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Факультативне живлення імаго – міцетофагія, некрофагія. Заселяє відкриті ділянки парку, де випасають худобу. Звичайний. Активний з квітня до вересня.

19. *Onthophagus (Palaeonthophagus) furcatus* (Fabricius, 1781).

Поширення. Європейсько-середземноморський вид. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Факультативне живлення імаго – некрофагія. Заселяє відкриті ділянки парку, де випасається худоба. Рідкісний. Жуки активні в денний час, із квітня до серпня.

20. *Onthophagus (Palaeonthophagus) ovatus* (Linnaeus, 1767).

Поширення. Європейський вид. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Можливе факультативне живлення – сапрофагів, некрофагія, імаго – міцетофагія. У всіх біотопах парку. Чисельний. Жуки активні в денний час, із квітня до вересня.

21. *Onthophagus (Palaeonthophagus) coenobita* (Herbst, 1783).

Поширення. Середня та Східна Європа, Мала Азія, Кавказ. Мезофіл. Жуки й личинки – копрофаги. Факультативне живлення імаго – сапрофагів. Заселяє відкриті ділянки парку, де випасається худоба. Масовий. Жуки активні у денний час, із квітня до вересня.

Рід *Caccobius* Thomson, 1863.

22. *Caccobius schreberi* (Linnaeus, 1767).

Поширення. Південна і Центральна Європа, Кавказ. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. На території парку займає переважно підвищені ділянки, де випасається худоба. Рідкісний. Активний із травня до жовтня.

Рід *Euoniticellus* Janssens, 1953.

23. *Euoniticellus fulvus* (Goeze, 1777).

Поширення. Європейсько-середземноморський вид. Еврибіонт. Жуки й личинки – копрофаги. Заселяє відкриті ділянки парку. Рідкісний. Активний із травня до вересня.

Підродина **Sericinae** Kirby, 1837 – Шовковки.

Рід *Serica* MacLeay, 1819.

24. *Serica brunnea* (Linnaeus, 1758) – Хрущик рудий.

Поширення. Європа, Середня Азія. Мезофіл. Імаго – фітофаги, личинки – ризофаги. Трапляється на всій території парку. Жуки активні у нічний час. Рідкісний. Активний із травня до серпня.

Рід *Maladera* Mulsant & Rey, 1871.

25. *Maladera (s. str.) holosericea* (Scopoli, 1772) – Хрущик шовковистий.

Поширення. Середня і Південна Європа, на схід до Західного Сибіру. Мезофіл. Імаго – фітофаги, личинки – ризофаги. Трапляється на всій території парку. Рідкісний. Активний із квітня до жовтня.

Підродина **Melolonthinae** MacLeay, 1819 – Хрущі. *Melolonthinae* Samouelle, 1819

Триба **Melolonthini**.

Рід *Melolontha* Fabricius, 1775 – Хрущі травневі.

26. *Melolontha melolontha* (Linnaeus, 1758) – Хрущ травневий західний.

Поширення. Європейський вид. Мезофіл. Імаго – ризофаги, філофаги, личинки – сапрофаги. Трапляється на всій території парку. Жуки активні в сутінковий і нічний час. Харчується листям дерев та кущів. Генерація чотирирічна. Личинки гризуть бульбу картоплі, пошкоджують коріння овочевих і зернових культур. Масовий. Активний із травня до червня.

Рід *Polyphylla* Harris, 1841.

27. *Polyphylla fullo* (Linnaeus, 1758) – Хрущ мармуровий, або строкатий.

Поширення. Європейський вид. Мезофіл. Імаго – ризофаги, філофаги, личинки – сапрофаги. Трапляється на всій території парку. Рідкісний. Активний із червня до липня.

Триба **Rhizotrogini**.

Рід *Amphimallon* Berthold, 1827 – Нехрущ. *Amphimallon* Lepeletier et Serville, 1825.

28. *Amphimallon solstitialis* (Linnaeus, 1758) – Нехрущ червневий.

Поширення. Європейсько-сибірський вид. Еврибіонт. Імаго – фітофаги, афаги, личинки – ризофаги. Трапляється на всій території парку. Жуки активні у нічний сутінковий час. Генерація дворічна. Масовий. Активний із травня до липня.

Підродина **Rutelinae** MacLeay, 1819.

Надтриба **Rutelitae** – Хрущики.

Триба **Anomalini**.

Рід *Phyllopertha* Stephens, 1830.

29. *Phyllopertha horticola* (Linnaeus, 1758) – Хрущик садовий.

Поширення. Транспалеаркт. Мезофіл. Імаго – філофаги, антофаги, карпофаги, личинки – різнофаги. Трапляється на всій території парку, на луках, у фруктових садах, біля доріг на трав'янистих рослинах, кущах верби, спіреї. Жуки активні у денний час. Масовий. Активний із травня до липня.

Рід *Anomala* Leach & Samouelle, 1819.

30. *Anomala dubia* (Scopoli, 1763) – Хрущик лучний.

Поширення. Європа. Мезофіл. Імаго – фітофаги, личинки – різнофаги. Трапляється на всій території парку. Жуки активні в денний час. Звичайний. Активний із червня до серпня.

Рід *Anisoplia* Dejean, 1821.

31. *Anisoplia (Chaetopteroplia) segetum* (Herbst, 1783) – Хрущ польовий, красун.

Поширення. Палеарктика. Мезофіл. Імаго – полінофаги, факультативне живлення – карпофагія. Личинки – різнофаги. Трапляється на всій території парку. Масовий. Активний із червня до серпня.

Підродина **Hopliinae** Latreille, 1829 – Квіткорийка злакова.

Рід *Hoplia* Illiger, 1803.

32. *Hoplia graminicola* (Fabricius, 1792).

Поширення. На заході лісової та лісостепової зон. Мезофіл. Імаго – фітофаги, личинки – різнофаги. Трапляється на всій території парку. Поодинокі знахідки. Активний із травня до липня.

33. *Hoplia parvula* Krynicki, 1832.

Поширення. Східноєвропейський вид. Мезофіл. Імаго – фітофаги, личинки – різнофаги. Трапляється на всій території парку в косіннях по злакових рослинах на лучних ділянках. Поодинокі знахідки. Активний із травня до липня.

Підродина **Dynastinae** MacLeay, 1819 – Дуплянки.

Рід *Oryctes* Illiger, 1798 – Жук-носоріг.

34. *Oryctes nasicornis* (Linnaeus, 1758) – Жук-носоріг.

Поширення. Північна Африка, Центральна та Південна Європа, Мала Азія, Кавказ. Мезофіл. Імаго – афаги, факультативне живлення – хілофаги, личинка – сапрофаг. Трапляється на всій території парку. Жуки активні в нічний час. Звичайний. Активний із квітня до вересня.

Підродина **Cetoniinae** Leach, 1815.

Рід *Epicometes* Burmeister, 1842.

35. *Epicometes hirta* (Poda, 1761) – Бронзівка волохата (Оленка).

Поширення. Європа до Центрального Казахстану на сході. Мезофіл. Імаго – антофаги, полінофаги, як факультативне живлення – фітофаги, карпофаги, личинки – сапрофаги. Заселяє різні біотопи парку, частіше відкриті ділянки. Трапляється на всій території парку. Жуки активні в день. Масовий. Активний із квітня до липня.

Підродина **Cetoniinae** Leach, 1815.

Триба **Cetoniini** Leach, 1815.

Рід *Cetonia* Fabricius, 1775.

36. *Cetonia aurata aurata* (Linnaeus, 1761) – Бронзівка золотиста.

Поширення. Європейсько-сибірський вид. Мезофіл. Імаго – антофаги, полінофаги. Факультативне живлення – філофагія. Личинки – сапрофаги. Живляться частинами квіток різних рослин. Особливо багато їх збирається на суцвіттях горобини, вовчих ягід, калини, шипшини. Трапляються на всій території парку. Масовий. Активні в сонячні дні з квітня до серпня.

Рід *Protaetia* Burm., 1842.

37. *Protaetia (Liocola) marmorata* (F., 1792) – Бронзівка мармурова.

Поширення. Палеарктика. Мезофіл. Імаго – антофаги, полінофаги. Факультативне живлення – філофагія. Личинки – сапрофаги, розвиваються у гнилій деревині, деревній тирсі, у дуплах старих дерев (верби, дуба, яблуні). Активні в сонячні дні. На території парку знайдено вперше 25.05.2006 року, на льоту.

Рід *Potosia* Mulsant, 1871.

38. *Protaetia (Potosia) metallica* (Herbst, 1786) – Бронзівка мідна.

Поширення. Транспалеаркт. Мезофіл. Імаго – антофаги, полінофаги. Личинки – сапрофаги, хілофаги. Розвиток личинок проходить у гніздах мурашок *Formica rufa* L., *F. pratensis* Retz. Трапляється на всій території парку. Жуки активні в сонячні дні. Масовий. Активний із травня до серпня.

Рід *Oxythyrea* Mulsant, 1842.

39. *Oxythyrea funesta* (Poda von Neuhaus, 1761) – Бронзівка смердюча.

Поширення. Північна Африка, Європа. Імаго – антофаги, полінофаги, а личинки – сапрофаги. Заселяє відкриті ділянки на всій території парку. Звичайний. Активний із травня до серпня.

Підродина **Valginae** Mulsant, 1842.

Рід *Valgus* Scriba, 1790.

40. *Valgus hemipterus* (Linnaeus, 1758).

Поширення. Транспалеаркт. Мезофіл. Імаго – фітофаги, антофаги, полінофаги, личинки – сапрофаги. Трапляється на всій території парку. Звичайний. Активний із квітня до липня.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, серед імаго пластинчатовусих жуків на території парку є такі трофічні групи: копрофаги – 19 видів (47,5 %), фітофаги – 19 видів (47,5 %); серед них: різфаги – вид (2,5 %), філофаги – 10 видів (25 %), хілофаги – 4 (10 %), антофаги – 4 (10 %), кератофаги – 1 вид (2,5 %). Сапрофагія та кератофагія – 1 вид (2,5 %).

Для личинок характерні такі типи живлення: сапрофагія – 10 видів (25 %), копрофагія – 20 видів (50 %), кератофагія – 1 вид (2,5 %), різфагія – 9 видів (22,5 %).

Найбільшої шкоди рослинам завдають такі види: *Melolontha melolontha* L., *Rhizotrogus solstitialis* L., *Phyllopertha horticola* Sep., *Anisoplia segetum* Hbst.

Література

1. Вовк Д. В. Особенности распределения пластинчатоусых жуков (Coleoptera, Scarabaeoidea) Северо-Восточной Украины по способу питания // Изв. Харьк. энтомол. о-ва.– 2000.– Т. VIII.– Вып. 2.– С. 66–69.
2. Кабаков О. Н. Пластинчатоусые жуки подсем. Scarabaeinae фауны России и сопредельных стран.– М.: Изд-во КМК, 2006.
3. Мартынов В. В. Эколого-фаунистический обзор пластинчатоусых жуков (Coleoptera, Scarabaeidae) Юго-Восточной Украины // Изв. Харьк. энтомол. о-ва.– 1997.– Т. 5.– Вып. 1.– С. 22–73.
4. Медведев С. И. Пластинчатоусые (Scarabaeidae) / Подсем. Rutelinae (хлебные жуки и близкие группы) // Фауна СССР: Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1949.– Т. 10.– Вып. 3.– С. 371.
5. Медведев С. И. Пластинчатоусые (Scarabaeidae). Подсем. Melolonthinae. Ч. 1. (хрущи) // Фауна СССР: Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1951.– Т. 10.– Вып. 1.– С. 512.
6. Медведев С. И. Пластинчатоусые (Scarabaeidae). Подсем. Melolonthinae. Ч. 2 (хрущи) // Фауна СССР: Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1952.– Т. 10.– Вып. 2.– С. 274.
7. Медведев С. И. Пластинчатоусые (Scarabaeidae) Подсем. Euchirinae, Dynastinae, Glaphyrinae, Tgichiinae // Фауна СССР: Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1960.– Т. 10.– Вып. 4.– С. 397.
8. Медведев С. И. Пластинчатоусые (Scarabaeidae). Подсем. Cetoniinae, Valginae // Фауна СССР. Жесткокрылые.– М.; Л.: Наука, 1964.– Т. 10, вып. 5.– С. 374.
9. Савченко Е. М. Матеріали до фауни УРСР. Пластинчатовусі жуки (Coleoptera, Scarabaeidae).– К.: Вид-во АН УРСР, 1938.– С. 208.

Статтю подано до редколегії
22.01.2009 р.